

PRATARMĖ

Pristatant naują Senosios Lietuvos literatūros knygą tiesiog negalima nepastebėti, kad ji yra 30-oji. Taigi – vadintina „jubiliejine“, o jos numeris rodo ilgą ir prasmingą leidinio kelią, gyvybingumą, tikimės – ir poreikį mokslo bei plačiojoje visuomenėje.

Šį leidinį sudarantys tyrimų ir publikacijų tekstai neblogai atspindi įvairias senosios raštijos tyrėjų darbų sritis, temas ir plačių jų chronologijų.

Į senosios prozinės raštijos gilesnį pažinimą orientuoti pirmieji du straipsniai. Dovilės KERŠIENĖS aptariama Viduramžių epistolografijos genezė ir raida, pateikiama laiškų rašymo vadovėlių – artes dictandi – ir juose aptariamų klausimų analizė. Ji svarbi ateityje siekiant sistemingiau tirti dar mažokai žinomus senosios, ypač Viduramžių, epistolografijos šaltinius, juos tinkamai interpretuoti vartojant preciziškesnę terminiją ir taip pildyti dar fragmentišką senosios raštijos, visų pirma lotynų kalba, visumos bei raidos vaizdą.

Mintauto ČIURINSKO straipsnyje apie Vilnių kaip kolektyvinį veikėją kai kuriuose XVII a. pradžios naratyviniuose šaltiniuose pastebima, kad nuo XVI a. pabaigos, apytikriai nuo Vilniaus jėzuitų akademijos veikimo pradžios, atsiranda jau ne vien poetiniai proginiai tekstai, kuriuose matomas personifikuotas Vilnius, bet gausėja įvairių prozinių pasakojimų, kuriuose detaliau aprašomos miesto kaip vie-ningo bendruomeninio „organizmo“ nuotaikos, sukrėtimai, šventės, kitos aktualijos ir reakcijos į jas. Plačiau pristatomi ir analizuojami trys pasirinktieji šaltiniai.

Nemaža dėmesio šiame numeryje skiriama senajai poezijai, poezijos žanrams epui ir odei, Motiejui Kazimierui Sarbievijui ir jo poetikos veikalams. Straipsnių ciklą, pradėtą ankstesniame numeryje, tęsia Živilė NEDZINSKAITĖ, pristatydama tyrimą apie odės komponavimo būdus, kurių buvo mokoma jėzuitų Lietuvos kolegijose. Remiantis rankraščiniais XVII–XVIII a. poetikos ir retorikos konspektais, aptariamos šlovinamosios odės, siūlyti jų komponavimo būdai. Šiame mokymo procese dažnai buvo remiamasi teoriniu ir praktiniu Sarbievijaus pavyzdžiu. O publikacijų skyriuje skelbiama dalis rengiamo spaudai Sarbievijaus teorinių veikalų palikimo – poetikos veikalo „Apie tobulą poeziją“ ištrauka, kurioje poetas ir teoretikas pateikia svarstymų apie krikščioniškąjį epą. Kadangi šie teoriniai Sarbievijaus tekstai buvo ir praktinės nuorodos ugdant pradedančiuosius, jie itin svarbūs jėzuitų aplinkos epinės ir apskritai poetinės kūrybos prigimčiai pažinti, atskleidžia bibliinių ir antikinių motyvų santykį ir teorinį jų sampynos pagrindą, poetinei imitacijai teiktus pavyzdžius. Tekstą išvertė, pristatė ir komentarus parengė Ona DAUKŠIENĖ.

Astos VAŠKELIENĖS straipsnyje naujomis įžvalgomis papildomi ligšioliniai laidotuvių poezijos ir apskritai proginės kūrybos tyrimai, dėmesys skiriamas XVIII a. tekstams, kurių visuma dar laukia daugelio tyrėjų pastangų. Straipsnyje pastebima, kad XVIII a. „poetinius tekstus išstūmė dominuojančią poziciją užėmusios panegirinės laidotuvių kalbos“, todėl jų nėra daug; daromos išvados ne tik dėl tokio pobūdžio kūrybos pokyčių, bet ir atkreipiamas dėmesys į faktą, kad viename leidinyje tuo metu spausdinami tekstai, parašyti lotynų ir lenkų kalbomis. Analizuojant žanrines konvencijas, Antikos poezijos įtaką, mitologinę topiką ir naujuosius gedulinių eilėraščių bruožus, pateikiamas raktas į jų poetiką.

*Du straipsniai yra skirti Prūsų Lietuvos kūrėjams. Naujai pradeda-
mų leisti Liudviko Rėzos raštų kontekste Dariaus PETKŪNO straipsnis
anglų kalba ir Lietuvos, ir plataus pasaulio skaitytojų supažindins su
šia asmenybe bei dar menkai žinomomis Rėzos veiklos sritimis (ku-*

rias gožia iš mokyklos žinoma Donelaičio „Metų“ leidejo reputacija). Straipsnyje atskleidžiamos pačiam Rėzai bene svarbiausios gyvenimo ir veiklos sritys – dvasininko tarnystė Prūsijos evangelikų liuteronų Bažnyčioje bei teologinė ir akademinė veikla Karaliaučiaus universitete.

Artėjant jubiliejiniams Kristijono Donelaičio metams skaitytojų vertinimui pateikiamas jau ne kartą naują žodį apie jo kūrybą tarusios mokslininkės Dalios DILYTĖS atidus žvilgsnis į pasakėčią „Lapės ir gandro česnis“. Tyrime pasakėčia ne tik įvairiais aspektais aptariama, bet ir publikuojamas smulkus teksto ir dalykinis komentaras, parengtas klasikinių (antikinių ir ne tik) pasaulinės literatūros kūrinių komentary pavyzdžiu, „eilutė po eilutės“. Šia publikacija pristatoma tokio novatoriško lietuviškųjų tyrimų kontekste visos Donelaičio kūrybos komentaro idėja.

Literatūros, o šiuo atveju ir istoriografijos, teoriniams tyrimams šiame numeryje atstovauja Ramutės DRAGENYTĖS straipsnis apie Jorno Rūseno istoriografijos koncepciją.

Recenzijų rubrikoje Eglė PATIEJŪNIENĖ pristato Andriaus Volano veikalo „Apie politinę ir pilietinę laisvę“, didžiausio ir turbūt plačiausiai žinomo, naujausią mokslinį leidimą, išėjusį Lenkijoje ir skirtą 400-osioms šio svarbaus Lietuvos XVI a. kultūros veikejo mirties metinėms. Knygoje su įvadu ir reikiamu moksliniu aparatu publikuojami du Andriaus Volano veikalo teksto variantai – originalus lotyniškasis traktato tekstas ir 1606 metais Vilniuje išleistas vertimas į lenkų kalbą. Platus Eglės Patiejūnienės straipsnyje-recenzijoje aptariamų volanistikos darbų ir problemų kontekstas leidžia ne tik atiduoti deramą pagarbą šiai asmenybei, bet ir reflektuoti esamą lietuviškųjų bei europinių tyrimų situaciją.

Antrojoje recenzijoje Sergejus TEMČINAS, pateikdamas daug patikslinimų, papildymų, taiklių vertinimų, pristato ir analizuoja angliškai išleistą Julijos Vercholancevos monografiją apie vertimus iš čekų kalbos į rusėnų kalbą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Lenkijos Karalystėje. Recenzuojamoje knygoje galime rasti susistemintų ir api-

bendrintų žinių apie tokius vertimus, svarbių filologinių ir kultūrinių faktų apie čekiškąjį elementą LDK kultūroje. Šie faktai, tirti monografijos autorės ir daug kur patikslinami recenzijoje, praplečia mūsų žinias apie kultūrinės, kalbines ir literatūrinės įtakas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

Leidinyje, kaip įprasta, anotuojamos naujai pasirodžiusios knygos, o „Kronikos“ skyrelyje pristatomi kai kurie senosios raštijos tyrėjų bendruomenei svarbūs 2010 metų renginiai bei įvykiai.

Nuo šio Senosios Lietuvos literatūros numerio rengėjai pradeda naują rubriką. Į ją publikuoti bus priimama visa, kas įdomaus, netikėto ar iki tol nepastebėto pasitaiko tyrėjo darbe, bet lieka „dainon nesudėta“, t. y. neišvysta dienos šviesos straipsniuose ar monografijose. Daug vertingų smulkmenų, fragmentų, išrašų gula į stalčius, ten lieka ir pasimiršta, nes nėra formato, kuriuo galima būtų tomis kultūrinėmis įvairenybėmis pasidalyti su kolegomis ir skaitytojais. Nors dažnai jos būna istoriškai vertingos ir ryškios. Tokius dalykus – senosios raštijos ir jos kuluarių įdomybes, pristatytas rašant „lengvesne ranka“ – stengsimės pateikti rubrikoje, kuriai buvo sunku išrinkti vieno žodžio originalų pavadinimą, todėl pasirinktas derinys „Miscellanea, curiosā“. Šiai rubrikai tinka ir mažos apimties medžiaga – didžiai vertinga gali pasirodyti vos pusės puslapio ar dar trumpesnė žinutė. Ji gali būti tiesiogiai susijusi su senąja Lietuvos raštija, bet nebūtinai – labai svarbus ir kaimyninių kraštų, Europos istorinis kontekstas. Pirmasis rubrikos tekstas – istoriniais Žalgirio pergalės jubiliejiniais metais spausdinami įdomūs Žalgirio mūšio aprašymai – jų vertimai iš lotynų kalbos. Publikacijos pagrindas – istorinių anekdotų mėgėjo ir didelių ambicijų turėjusio istoriko, garsios Renesanso asmenybės, popiežiumi tapusio Enėjo Silvijaus Piccolominio tekstai – yra jo istoriniame veikalė „Europa“. Šiuos ir kitus susijusius mažai žinomus mūšio aprašymo variantus pristatys puikiai į Žalgirio mūšio šaltinius įsigilinęs tyrėjas Kęstutis GUDMANTAS. Pasirodo, net 600 metų praėjus nuo Žalgirio svarbiausi pasakojimai apie šį mūšį tebėra visuomenei menkai priei-

nami – jie egzistuoja tik kaip istorikų cituojami ir moksliskai originalo kalba perleidžiami šaltiniai (net vienas pagrindinių – Jono Dlugošo – tekstas!). Naujoje rubrikoje pateikiami aprašymų variantai, iš kurių apie Didįjį mūsų šeimės žinių senoji Europa, tikimės, nuskambės naujai ir ryškiai.

Ateityje kolegas filologus, istorikus, menotyrininkus, archyvarus, bibliotekininkus, kalbininkus, filosofus ir visus senosios lituanistikos palikimo tyrėjus maloniai kviečiame traukti iš stalčių bei aplankų pastebėtas istorines įdomybes ir sudėti į šią rubriką.

Kaip buvo žadėta 29-ojoje Senosios Lietuvos literatūros knygoje, dedikuotoje Žalgirio mūsų 600-osioms metinėms, būsimuose tomuose bus publikuojama daugiau tyrimų, kuriuos paskatino šis jubiliejus. Tikimasi į atskirą leidinį sutelkti mokslinius straipsnius apie istorinius mūsų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštijoje, kuriuos inspiravo jubiliejinių Žalgirio metų mokslinis diskursas ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto 2010 m. lapkričio 25–26 d. surengta tarptautinė mokslinė konferencija „Žalgiriui-600. Istoriniai mūsų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštijoje“.

Mintautas Čiurinskas
Vilnius, 2010 m. gruodžio 31 d.